В статье на основании отечественного и зарубежного опыта анализируется система нормативных оснований прекращения сервитутных прав. Обосновывается сфера применения отдельных оснований, предусмотренных действующими Гражданским и Земельным кодексами Украины, а также предлагается авторское видение их места в системе оснований прекращения прав этого вида. Предлагаются изменения к действующему законодательству.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАННЯ МИРОВОЇ УГОДИ В УКРАЇНІ ТА НІМЕЧЧИНІ

Гарієвська М. Б.,

молодший науковий співробітник Лабораторії з проблем адаптації цивільного законодавства України до стандартів ЄС НДІ приватного права і підприємництва НАПрН України

Розглянуто повноваження суду щодо визнання мирової угоди, проаналізовано актуальні доктринальні положення про правову природу мирової угоди, акцентовано увагу на досвіді зарубіжних країн і можливості його запровадження у вітчизняну практику з метою усунення прогалин у правовому регулюванні процедури визнання судом мирової угоди.

Ключові слова*: суд, диспозитивність, мирова угода, повноваження суду, визнання мирової угоди.*

Диспозитивні начала цивільного судочинства надають сторонам спору право укладати мирову угоду, що безпосередньо передбачено ст. 31, 175 ЦПК України [1]. Процесуальне законодавство України зобов'язує суд роз'яснити сторонам можливість укладення мирової угоди і сприяти примиренню сторін. Отже, укладаючи мирову угоду (розпоряджаючись своїми правами на власний розсуд, в чому проявляється приватне начало), сторони врегульовують спір процесуальним способом під контролем суду.

Правовою передумовою розширення застосування мирової угоди у приватноправовому обороті є розширення застосування принципу диспозитивності у цивільному процесуальному праві [7, с. 6].

Інститут мирової угоди був об'єктом наукових досліджень багатьох науковців, зокрема таких як О. Г. Бортнік, О. Б. Верба, А. Г Давтян, Д. Л. Давиденко, В. В. Комаров, С. В. Лазарєв, С. Я. Фурса та ін. Однак проблеми укладення сторонами та визнання мирової угоди судом досліджено фрагментарно. Відсутність досконалої правової регламентації та ґрунтовних теоретичних розробок учених повноважень суду щодо визнання мирової угоди обумовлюють актуальність нашого дослідження.

Метою дослідження є аналіз порядку укладення мирової угоди сторонами та повноважень суду щодо визнання мирової угоди, а також встановлення можливості та доцільності врахування зарубіжного досвіду.

При вирішенні цивільних справ мирова угода має переваги перед рішенням суду: у більш виховному впливі на сторони. Мирова угода певною мірою знімає тягар відповідальності за вирішення спору з органів правосуддя та перекладає його на сторони, чим досягається підвищення правосвідомості та сумлінності сторін, що впливає на добровільність виконання мирової угоди поряд із рішеннями суду. Укладення мирової угоди сприяє економії часу та матеріальних витрат суду, що також є важливою обставиною [3, с. 7].

ЦПК України передбачає, що сторони можуть укласти мирову угоду і повідомити про це суд, зробивши спільну заяву. У зв'язку з укладенням мирової угоди суд повинен роз'яснити сторонам наслідки такого рішення.

Отже, законодавством України передбачено такі обов'язки суду: сприяння примиренню сторін спору протягом усього розгляду справи та укладенню ними мирової угоди, а також роз'яснення сторонам наслідків укладення мирової угоди. Однак у цьому випадку вважаємо позитивним запозичення досвіду Німеччини, § 278 (6) ЦПК якої передбачено надання судом письмового проекту мирової угоди сторонам. У разі коли сторони погодяться із запропонованим проектом, вони повинні надіслати суду письмове підтвердження про свою згоду з умовами мирової угоди [2, с. 93]. На нашу думку, активність суду, яка може проявлятись у наданні сторонам проекту мирової угоди, жодним чином не суперечить принципам змагальності та диспозитивності. Навпаки, надаючи сторонам текст мирової угоди, суд тим самим спонукатиме сторони мирно врегулювати спір. Акцент у такому разі повинен робитись на тому, що з допомогою суду дії сторін з врегулювання спору носитимуть обдуманий характер. Адже контрольна функція суду, передбачена ЦПК України, забезпечує тільки законність укладення мирової угоди і гарантує захист прав та інтересів суб'єктів спірних матеріально-правових відносин, однак не сприяє примиренню сторін.

У разі укладення сторонами мирової угоди суд постановляє ухвалу про закриття провадження у справі. Закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди [1].

Повноваження суду щодо визнання мирової угоди на будь-якій стадії процесу обумовлені вимогами цивільної процесуальної форми, яка передбачає відповідну реакцію суду (у вигляді контролю) на дії сторін з розпорядження їхніми матеріальними і процесуальними правами. Суд має допомогти сторонам у здійсненні їхніх прав, тобто вживати заходів, спрямованих на примирення сторін, сприяти їм за наявності їхньої ініціативи у врегулюванні спору. Правовідношення, яке виникає на підставі укладення мирової угоди на кожній стадії цивільного процесу, відбувається за участю суду: позивач – суд – відповідач, стягувач – суд – боржник.

Роль суду при визнанні мирової угоди – контрольна. Він повинен перевірити законність цього акта за кількома напрямами:

1) чи є процесуальна дія, а саме: чи укладено мирову угоду, чи є звернення сторін до суду про затвердження мирової угоди;

2) чи наділена відповідна категорія осіб, які беруть участь у справі, правом на укладення мирової угоди;

3) добровільність укладення мирової угоди і усвідомлення наслідків затвердження судом цього акта;

4) чи можливо з відповідної категорії справ укладення мирової угоди; чи допускається можливість домовленості сторін; чи не змінюють сторони своєю угодою імперативні норми закону;

5) чи всі особи беруть участь у справі і чи не порушує мирова угода їх прав, а також права осіб, не залуче-

них до участі у справі; чи чітко викладено її умови; чи немає двозначності, нечіткості умов; чи не укладена мирова угода під умовою;

6) чи врегулюється даною мировою угодою спір; чи відповідають умови мирової угоди предмету спору, чи не зачіпаються інші права та обов'язки сторін [8, с. 15].

Відповідно до ч. 2 ст. 372, ч. 3, 5 ст. 175 ЦПК України суд перевіряє, чи умови мирової угоди не суперечать закону (суд перевіряє, чи дотриманий сторонами процедурний порядок звернення до виконавця, чи дійсно укладено мирову угоду, який її зміст, чи зрозуміло, чітко, однозначно, безумовно викладено умови, чи можливе у конкретному випадку укладення мирової угоди, наприклад, не може бути укладено мирову угоду на стадії виконавчого провадження за результатами розгляду позовів про визнання та перетворювальних позовів, оскільки, виходячи з їхньої правової природи, вони не передбачають стадії примусового виконання, чи їхнє волевиявлення вільне, чи наявна єдність волі та волевиявлення, чи усвідомлюють сторони умови і наслідки визнання мирової угоди, чи всі умови мирової угоди підлягають примусовому виконанню (якщо сторони включають до мирової угоди умови, які неможливо виконати, то спір не ліквідовується, а видозмінюється, віддаляється у часі, проте неминуче виникне в майбутньому), чи в результаті ліквідується спір між сторонами, чи у змісті мирової угоди нема умов щодо оцінки нових доказів або встановлення нових обставин, оцінки ухваленого судового рішення, чи вони не порушують прав, свобод, інтересів інших осіб (чи можуть сторони розпоряджатися об'єктами, правами, щодо яких укладено мирову угоду, чи наявні правопідтверджуючі документи, чи умови мирової угоди не утворюють обов'язків для інших осіб, окрім сторін), чи не обмежений представник сторони, який висловив намір вчинити ці дії, у повноваженнях на їх вчинення [4].

Інститут мирової угоди також врегульовано цивільним процесуальним законодавством Німеччини. Так, згідно з § 794 (1) ЦПК Німеччини мирова угода є виконавчим документом, а § 160 ЦПК Німеччини визначає, що укладення мирової угоди має зазначатися у протоколі судового засідання, тобто бажання і згода сторін про укладення мирової угоди має бути дослівно занесена до протоколу судового засідання.

Для укладення мирової угоди в цивільному процесі Німеччини між сторонами як учасниками цивільно-правового спору, виходячи з § 160 (1), 794 (1) ЦПК Німеччини, а також з правової природи мирової угоди, необхідна наявність таких передумов:

1) дотримання вимог, передбачених цивільним процесуальним правом для вчинення процесуальних дій, а також вимоги, що пред'являються матеріальним правом для укладання цивільно-правової угоди;

2) мирова угода повинна бути укладена в суді під час розгляду спору;

3) мирова угода укладається тільки за згодою сторін;

4) мирова угода може включати лише ту частину предмета спору, щодо якої сторони розпорядилися [5, с. 317].

Отже, в ЦПК Німеччини передбачено занесення умов мирової угоди тільки до протоколу судового засідання без визнання її судом.

У зв'язку з правом сторін на укладення мирової угоди зауважимо, що в німецькому цивільному процесі застосовується і право на відкликання мирової угоди сторонами. Виходячи з принципу диспозитивності, відповідно до якого сторони мають право не тільки на можливість укладення мирової угоди, а і її відкликання [6, с. 232], такий досвід був би позитивним і для українського законодавства, тому що на практиці виникають питання, пов'язані з проблемою примусового виконання мирової угоди, оскільки мирова угода не є виконавчим документом, а також у зв'язку із закриттям провадження у разі укладення мирової угоди сторони не можуть звернутися до суду з тотожним позовом.

ЦПК України передбачає, що закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди. У зв'язку з цим виходить, що такої ухвали може і не бути, хоча мирова угода буде? Чому ця процедура про ухвалення не обов'язкова? Це може викликати проблеми при примусовому виконанні мирової угоди. Справа в тому, що мирова угода не є виконавчим документом.

У разі укладення сторонами мирової угоди суд відповідно до ст. 175 ЦПК України закриває провадження у справі та виносить ухвалу про:

1) закриття провадження у справі у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди;

2) закриття провадження у справі та визнання мирової угоди.

Визнання мирової угоди необхідне для перевірки умов такої угоди, чи не суперечить вона закону, а також чи не порушує права, свободи або інтереси інших осіб. Тобто, визначаючи підстави для закриття провадження у справі, законодавець дотримується поділу мирової угоди на два види: визнаної судом за клопотанням сторін і не визнаної судом за відсутності такого клопотання. В останньому випадку суд не перевіряє умови мирової угоди на предмет законності, він ніби «відсторонюється» і дає можливість сторонам укласти мирову угоду на власний ризик. Вбачаємо в даній нормі недоліки законодавства та необхідність судом в будь-якому випадку перевіряти мирову угоду на предмет законності, щоб унеможливити подальше порушення прав та законних інтересів осіб.

На практиці доволі часто виникає питання, чи вправі суд визнати мирову угоду частково, тобто на власний розсуд вилучити з поданої сторонами угоди певні положення, або доповнити чи уточнити умови мирової угоди? Вважаємо, що навіть коли деякі умови мирової угоди суперечать законодавству, суд не має права їх вилучати, оскільки порушуються принцип диспозитивності, свобода договору, вільне волевиявлення сторін. Суд з власної ініціативи не може вносити корективи, як і виправляти положення мирової угоди. Суд під час здійснення перевірки може лише вказати сторонам на невідповідність умов мирової угоди чинному законодавству. У разі коли сторони погоджуються привести положення мирової угоди у відповідність із законодавством або мають бажання її доповнити чи змінити, вони повинні подавати суду відповідні клопотання. Якщо ж сторони не погоджуються виправити положення мирової угоди і не подають клопотання та нової редакції мирової угоди, то суд відмовляє у задоволенні заяви про визнання мирової угоди в повному обсязі, про що постановляє мотивовану ухвалу. Така ухвала не перешкоджає повторному укладенню мирової угоди і поданню її до суду для визнання [4].

Визнання судом мирової угоди як форма вирішення спору є спрощеною процесуальною процедурою, в якій не

передбачено обов'язку доказування та оцінки доказів. Суд зобов'язаний перевірити, чи не суперечить мирова угода законодавству, а також, чи не порушує вона прав і охоронюваних законом інтересів інших осіб. Якщо умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права, свободи чи інтереси інших осіб, суд постановляє ухвалу про відмову у визнанні мирової угоди і продовжує судовий розгляд.

Ухвала про відмову у визнанні мирової угоди має бути мотивованою, суд зобов'язаний навести підстави, які спонукали його відмовити у визнанні мирової угоди, зокрема, вказати, які конкретно порушення закону було допущено сторонами, які положення угоди порушують права чи свободи осіб [4].

Але як бути у випадку, коли умови мирової угоди не суперечать закону і не порушують права, свободи чи інтереси інших осіб? Чи може суд в такому випадку відмовити у визнанні мирової угоди? На нашу думку, у разі відповідності мирової угоди закону і не порушенні прав, свобод чи інтересів інших осіб суд зобов'язаний визнати мирову угоду. Адже весь процес спрямований на врегулювання спору між сторонами, і тому надання суду можливості не визнавати мирову угоду у цьому випадку є недоцільним і таким, що не сприяє швидкому врегулюванню спору.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Цивільний процесуальний* кодекс України від 18.03.2004 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 40–41, 42. – Ст. 492.
2. *Гражданское процессуальное* уложение Германии: Ввод. закон к Гражданскому процессуальному уложению: [пер. с нем.] / [В. Бергманн, введ., сост.]. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 472 с.
3. *Бортнік О. Г.* Мирова угода у цивільному судочинстві: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.03 / Бортнік Оксана Григорівна. – Х., 2007. – 189 с.
4. *Верба О. Б.* Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження [Електронний ресурс] / О. Б. Верба // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 3. – Режим доступу до журн.: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduvs/2008_3/08vobsvp.pdf.
5. *Гражданский процесс* зарубежных стран: [учеб. пособ.] / [Алехина С. А., Давтян А. Г., Мирзоян М. Э., Кулакова В. Ю.]. – М.: ТК Велби, Проспект, 2008. – 480 с.
6. *Давтян А. Г.* Гражданское процессуальное право Германии (Основные институты): дис. ... док. юрид. наук: 12.00.15 / Давтян Ани Гамлетовна. – Ереван, 2002. – 298 л.
7. *Давыденко Д. Л.* Мировое соглашение как средство внесудебного урегулирования частноправовых споров (по праву России и некоторых зарубежных стран): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Давыденко Дмитрий Леонидович. – Москва, 2004. – 257 л.
8. *Лазарев С. В.* Мировое соглашение в гражданском судопроизводстве: автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.15 «гражданский процесс; арбитражный процесс» / С. В. Лазарев. – Екатеринбург, 2006. – 24 с.

A court settlement agreement on recognition, analysis of current doctrinal position on the legal nature of the settlement agreement, emphasis on the experience of foreign countries and the possibility of introducing into domestic practice to close the gaps in legal regulation of the recognition by the court settlement.

Рассмотрены полномочия суда о признании мирового соглашения, проанализированы актуальные доктринальные положения о правовой природе мирового соглашения, акцентировано внимание на опыте зарубежных стран и возможности его внедрения в отечественную практику с целью устранения пробелов в правовом регулировании процедуры признания судом мирового соглашения.

КОЛІЗІЙНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ ПРИ СПАДКУВАННІ

Шупінська О. В.,

науковий співробітник відділу міжнародного приватного права
та порівняльного правознавства НДІ приватного права і підприємництва АПрН України

В статті розглядаються питання колізійного регулювання відносин власності при спадкуванні в Україні та деяких європейських державах.

Ключові слова*: міжнародне приватне право, відносини власності, спадкування майна.*

Зростання з кожним роком мобільності населення призводить до того, що фізичні особи поступово отримують осілість в інших країнах, у зв'язку з чим виникає дедалі більше питань щодо спадкування за такими особами, причому спадкодавці можуть залишати своє спадкове майно не лише в одній країні. Збільшенню проблем міжнародного спадкування сприяє тенденція до придбання іноземцями нерухомого майна в інших країнах.

Метою цієї статті є виявлення загальних тенденцій, підходів та особливостей колізійного регулювання відносин власності при спадкуванні в Україні та деяких європейських державах. Безумовно, деякі аспекти колізійного регулювання теоретично досліджені в науці міжнародного приватного права, в тому числі й колізії міжнародного спадкування, яким, зокрема, присвячено дисертаційні дослідження А. А. Степанюк на тему «Застосування колізійних норм щодо спадкування в міжнародному приватному праві» (2003 р.) та О. О. Кармази на тему «Спадкування у сучасному міжнародному приватному праві» (2006 р.). Але, незважаючи на важливе значення наукових робіт цих правознавців для розвитку доктрини міжнародного приватного права, комплексного теоретичного осмислення питань колізійного регулювання відносин власності при спадкуванні на сучасному рівні в Україні явно бракує.

Можна погодитися з А. А. Степанюк, яка вважає, що «спадкове право найбільш консервативне, є по суті продовженням та доповненням права власності та містить чимало положень, що витікають з права власності» [1]. Спадкові відносини, так само як і відносини власності, тісно пов'язані між собою і увібрали в себе особливості історичного, культурного, релігійного розвитку спільнот; звичаї, що склалися в різних країнах. У зв'язку з цим, з одного боку, спадкове право і право власності різних держав суттєво відрізняються, що призводить до виникнення багаточисельних колізій, а з іншого боку, держави неохоче йдуть на міжнародно-правове регулювання, уникаючи уніфікації норм спадкового права і права власності. Отже, в регулюванні цих відносин, ускладнених іноземним еле-